

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. วิสาหกิจชุมชน
 - 1.1 ความหมายของวิสาหกิจชุมชน
 - 1.2 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน
 - 1.3 แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน
 - 1.4 ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน
2. แนวคิดการจัดการ
 - 1.1 ความหมายของการจัดการ
 - 1.2 กระบวนการจัดการ
3. การจัดการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.1 ความหมายของการจัดการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.2 ความสำคัญของการจัดการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.3 รูปแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วม
 - 3.4 ปัจจัยการจัดการแบบมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 ด้านปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม
 - 4.2 ด้านรูปแบบการจัดการ

วิสาหกิจชุมชน

ความหมายของวิสาหกิจชุมชน

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (2548) ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว

เสรี พงศ์พิศ (2552) กล่าวว่าวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งในชุมชนมาร่วมมือกันทำอะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับการผลิต การแปรรูป การจัดการทรัพยากร การจัดการทุน การจัดการตลาด โดยมีการซื้อขายในลักษณะสหกรณ์ แต่แตกต่างกันที่ระเบียบและกฎเกณฑ์ ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเน้นการแบ่งปัน การช่วยเหลือกันมากกว่าการแข่งขัน วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นหน่วยที่ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ไม่แตกแยก แบ่งพวกและไม่ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง เพราะวิสาหกิจชุมชนคือการเน้นการช่วยเหลือกัน

กัญญาณ อินหว่าง และคณะ (2554) ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการขนาดเล็กและขนาดจิ๋ว เพื่อจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อการพึ่งพาตนเองและความเพียงพอของครอบครัวและชุมชน

ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนครและอุทิศ สังขรัตน์ (2556) กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพัฒนาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

สรุป วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้าและการให้บริการโดยไม่ได้มุ่งหวังให้ได้กำไรสูงสุด แต่เน้นที่จะลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน อันจะก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชุมชนนั้นๆ

ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

กัญญาณ อินหว่าง และคณะ (2554 : 7) กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชนตามกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน มีลักษณะดังนี้

1. ชุมชนเป็นเจ้าของเอง แต่อย่างไรก็ดี คนนอกอาจมีส่วนร่วมโดยอาจมีการถือหุ้นได้ เพื่อการมีส่วนร่วม ร่วมมือ และให้ความช่วยเหลือ แต่ไม่ใช่อำนาจใหญ่ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจ

2. ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ซึ่งอาจจะนำวัตถุดิบบางส่วนมาจากภายนอกได้ แต่เน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้มากที่สุด

3. ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญา หากมีกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเกิดมีความเชื่อมั่นในตัวเองก็จะริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ได้โดยไม่เอาแต่เลียนแบบหรือแสวงหาสูตรสำเร็จ

4. มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานภูมิปัญญาสากล ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานทุนที่สำคัญ เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยปรับประยุกต์ให้ทันสมัย ผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาสากลหรือจากที่อื่น

5. มีการดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบไม่ใช่ทำแบบโครงการเดียว คล้ายกับปลูกพืชเดียว แต่เป็นการทำแบบวนเกษตร คือ มีหลายๆ กิจกรรมประสานผลผลิตลง และเกื้อกูลกัน

6. มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจหลัก การเรียนรู้คือหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีแต่การเลียนแบบ การหาสูตรสำเร็จโดยไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ หากไม่มีการเรียนรู้ก็จะมีวิสาหกิจชุมชนบนฐานความรู้ แต่บนฐานความรู้สึกความอยาก ความต้องการตามทีลือในสังคมกระตุ้นให้เกิด ทำให้ความอยากกลายเป็นความจำเป็นสำหรับชีวิตไปหมด

7. มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย การพึ่งพาตนเองคือเป้าหมายอันดับแรกและสำคัญที่สุดของวิสาหกิจชุมชน ถ้าหากพลาดเป้าหมายนี้ วิสาหกิจชุมชนจะกลายเป็นธุรกิจที่มีเป้าหมายที่กำไรก่อนที่จะคิดทำให้อร่อย ไม่พัฒนาเป็นขั้นตอนให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะก้าวไปพัฒนาธุรกิจ

สรุปลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชน คือ ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน ริเริ่มสร้างสรรค์โดยชุมชนทำให้เกิดนวัตกรรม ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานภูมิปัญญาสากล ดำเนินการแบบบูรณาการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นระบบการเรียนรู้เป็นหัวใจของกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน การพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดและการเป็นนักวิสาหกิจชุมชน จะต้องเป็นคนในชุมชนที่เป็นผู้นำในการพัฒนาและจัดการให้เกิดการประกอบการวิสาหกิจในชุมชน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การทำแผนแม่บทชุมชน การแปรแผนไปสู่วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน

แนวคิดของวิสาหกิจชุมชน

ประเภทของวิสาหกิจชุมชน

กัญญาณ อินทวาท และคณะ (2554 : 9) แบ่งประเภทของวิสาหกิจชุมชนออกเป็น 2 มิติ คือ

1. แบ่งตามลักษณะการประกอบการหลัก สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 วิสาหกิจชุมชนพื้นฐาน เป็นการผลิตเพื่อการใช้ในท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งมีอยู่ 5 อย่าง คือ ข้าว อาหาร สมุนไพร ของใช้ ปุ๋ย ซึ่งอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านทั่วไปจะทำได้ เป็นของต้องกินต้องใช้ประจำวัน มีมูลค่ามากกว่าครึ่งของค่าใช้จ่ายทั้งปีของแต่ละครัวเรือน แต่ชาวบ้านทั่วไป ไม่ว่าจะอยู่ใกล้เมืองหรือไกลเมืองต่างก็ซื้อกินซื้อใช้

1.2 วิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า เป็นวิสาหกิจชุมชนที่สามารถนำออกสู่ตลาดใหญ่ได้ เพราะมีลักษณะเฉพาะตัว มีเอกลักษณ์ท้องถิ่น บางอย่างอาจมีสูตรเด็ดเคล็ดลับหรือคุณภาพดีในระดับมาตรฐาน สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็คือหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนก้าวหน้า

2. แบ่งตามการจัดระดับและขั้นตอนการพัฒนาการประกอบการของวิสาหกิจชุมชน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ระดับครอบครัว คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง เป็นการประกอบกิจกรรมเพื่อกินใช้ในครอบครัว เพื่อทดแทนการพึ่งพาจากภายนอก

2.2 ระดับชุมชนและเครือข่าย คือ วิสาหกิจชุมชนแบบพอเพียง เป็นการประกอบกิจการโดยกลุ่ม เพื่อตอบสนองการอุปโภคบริโภคในชุมชนและเครือข่าย ซึ่งสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นวิสาหกิจชุมชนแบบก้าวหน้าได้ เพื่อที่จะแข่งขันกับผลิตภัณฑ์หรือสินค้าทั่วไปได้

การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

กฎหมาย อินทวาท และคณะ (2554 : 12) จำแนกการดำเนินงานตามเป้าหมายของผลผลิตของกิจการได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ระดับพื้นฐาน ได้แก่ วิสาหกิจที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิตหรือการให้บริการที่จะนำไปใช้เพื่อการอุปโภค บริโภค มุ่งเน้นการลดรายจ่าย การประหยัดและออม เพื่อให้ดำรงชีวิตได้อย่างพออยู่พอกิน ทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชน วิสาหกิจชุมชนพื้นฐานเป็นการประกอบการในระดับการผลิต การแปรรูปและการดำเนินการต่างๆ เพื่อกิน เพื่อใช้ในครอบครัวในชุมชน และตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของครัวเรือน ชุมชนให้พออยู่พอกิน เน้นการผลิตเพื่อทดแทนการซื้อจากภายนอก เป็นการลดรายจ่าย พึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาภายนอกให้มากที่สุด ถ้ามุ่งแต่เพียงการเพิ่มรายได้ โดยไม่มีการลดรายจ่ายจะเกิดปัญหานี้สินตามมาซึ่งการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนขั้นพื้นฐานจะต้องอาศัยกลุ่มผู้นำและกระบวนการกลุ่ม โครงสร้างการบริหารองค์กร กฎระเบียบ กติกา เงื่อนไขการกำหนดทิศทางและแผนพัฒนา การมีส่วนร่วม ความรู้ อาชีพตามประเภทของกิจการบัญชี การบริหารทุนสร้างเครือข่าย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระดับชุมชน ในเรื่องข้อมูล ข่าวสาร วัตถุประสงค์ การกระจายสินค้า และการตลาด ซึ่งวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นกิจกรรมที่เกิดจากฐานทรัพยากรในชุมชนมีการผลิตขั้นพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการของคน

ในชุมชน มุ่งให้เกิดการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สามารถจัดการหนี้สินได้ แผนวิสาหกิจชุมชนหรือกิจการของวิสาหกิจชุมชน ควรสอดคล้องกับแผนชุมชน ทำให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน

2. ระดับพัฒนา ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการประกอบการเพื่อให้เกิดผลผลิตหรือการให้บริการเพื่อการลดรายจ่าย และมีส่วนเหลือที่สามารถนำไปแบ่งปัน แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายให้เกิดรายได้เพิ่มหรือมีทุนเพิ่มในการประกอบการอันนำไปสู่การอยู่ดีกินดีของครัวเรือน ชุมชน และระหว่างชุมชน

3. ระดับก้าวหน้า ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนที่มีการประกอบการทั้งภาคการผลิตและการบริการ มุ่งการเพิ่มรายได้ไปสู่การขยายการลงทุน ลดการนำเข้าเพื่อการส่งออกของผลิตภัณฑ์ขยายกิจการ ขณะเดียวกันก็สามารถจัดสรรผลกำไร เพื่อสวัสดิการของชุมชนหรือเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์ สร้างความมั่งมีศรีสุขของครัวเรือน ชุมชน ขยายไปถึงระหว่างชุมชนและนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อไป

ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (อ้างถึงใน ดวงสมร พฤตพิบูล, 2554 : 2-3) กล่าวว่า ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านเงินทุน กิจกรรมธุรกิจที่ต้องอาศัยการตลาดจะต้องเริ่มจากการนำเงินไปลงทุนทำการผลิต ทำการค้า ได้รายได้กลับมาเป็นเงินก้อนใหญ่กว่าเดิม เงินลงทุนในการทำธุรกิจมาจาก 3 แหล่ง คือ เงินทุนตนเอง เงินทุนที่กู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ต่างๆ และเงินทุนที่ได้มาจากการระดมทุนจากคนในชุมชน

2. ปัจจัยด้านการตลาด จะต้องรู้ว่าสินค้าที่ผลิตได้ จะนำไปขายที่ไหนและขายอย่างไร กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จเป็นกลุ่มที่มีลูกค้าที่แน่นอนและพอเพียง กลุ่มชุมชนที่มีตลาดแน่นอน เพียงพอจะเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ยืนอยู่ได้ เติบโตได้ พร้อมกับมีการขยายกิจการ ปัจจัยด้านการตลาดเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน ตลาดจึงเป็นหัวใจการผลิตเป็นตัวนำการผลิต

3. ปัจจัยด้านการผลิต การจะผลิตอะไร ผลิตอย่างไร ต้องผ่านการวิเคราะห์ทั้งอุปสงค์และอุปทานของการตลาด ความชำนาญของผู้ทำการผลิตเป็นปัจจัยที่สำคัญพอๆ กับโอกาสทางการตลาด การผลิตในชุมชนที่มีต้นทุนการผลิตไม่สูง พร้อมกับผู้ผลิตมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญ สามารถได้รับผลผลิตที่มีคุณภาพและสามารถแข่งขันในตลาดได้ การผลิตที่จะประสบผลสำเร็จต้องสอดคล้องกับโอกาสทางการตลาดและผลผลิตเป็นสิ่งที่ต้องการของตลาด

4. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

4.1 ด้านระบบเงิน ความสามารถในการระดมทุนและสะสมทุนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ

4.2 ด้านระบบงาน วิสาหกิจชุมชนที่จะประสบผลสำเร็จต้องมีการจัดโครงสร้างการบริหาร มีการแบ่งฝ่าย แบ่งสายงาน เพื่อการควบคุม กำกับอย่างชัดเจน

4.3 ด้านระบบบุคลากร ในวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีสายงานบังคับบัญชาที่ชัดเจน เนื่องจากบุคลากรที่เป็นลูกจ้างมีน้อย บุคลากรของกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกและกรรมการการสั่งการ การบังคับบัญชา การให้ทุนให้โทษจึงไม่มี ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนในด้านบุคลากรจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารและสมาชิกมีสัจจะ คุณธรรมและความเสียสละ

5. ปัจจัยด้านผู้นำ ชาวชนบทส่วนใหญ่มักขาดแคลนผู้นำ ผู้นำมักเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเกิดจากผู้ประสบผลสำเร็จในอาชีพ ความมีบารมี มีความรู้ มีฐานะ เป็นที่พึ่งพาของคนในสังคมได้ วิสาหกิจชุมชนที่ประสบผลสำเร็จมักอยู่ภายใต้การนำของบุคคลเหล่านี้ วิสาหกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน การระดมทุนจะง่าย กิจกรรมขยายตัวได้รวดเร็ว มีความมั่นคงและโอกาสประสบผลสำเร็จมีสูง

6. ปัจจัยด้านแรงงาน แรงงานในวิสาหกิจชุมชนที่เป็นลูกจ้างส่วนใหญ่มีน้อย โดยมากเป็นประเภททำงานให้ตัวเอง ภายในครอบครัว ส่วนมากพบว่า เป็นแรงงานที่มีความรู้มีน้อย ขาดทักษะและประสบการณ์ จึงเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เป็นแรงงานของคนรุ่นพ่อแม่ ปู่ ย่า เป็นสำคัญ

7. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก การเกิดขึ้นหรือการคงอยู่ การเติบโตและยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน ต้องร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะรวมถึงร่วมกันระดมทุน ถิ่นทุนและนำทุนไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกันการมีส่วนร่วมอย่างเอกราชเป็นตัวเองซึ่งถึงความสามารถพึ่งตนเองได้

แนวคิดการจัดการ

ความหมายของการจัดการ

Drucker (2009 อ้างถึงใน สมปอง วงษ์ชัย, 2554) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น การทำงานต่างๆ ให้ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำ ภายในสภาพองค์การที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์

วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสารสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริหารออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม

วิช วิรัชนิภาวรรณ (อ้างถึงใน สมปอง วงษ์ชัย, 2554) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง แนวทางการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ที่หน่วยงาน หรือบุคลากรของหน่วยงาน นำมาใช้ในการเปลี่ยนแปลง พัฒนา หรือสร้างความสุขความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติ โดยเกี่ยวข้องกับการบริหารคน การบริหารเงิน การบริหารวัสดุ อุปกรณ์ การบริหารงานทั่วไป การบริหารคุณธรรม การให้บริการประชาชน การบริหารเวลา การบริหารข้อมูลข่าวสารและการบริหารการวัด หรือที่เรียกว่า 9M

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (อ้างถึงใน พูลสวัสดิ์ นาทองคำ 2556 : 77) ได้ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ สำเร็จลุล่วงลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลด้วยคนและทรัพยากรขององค์การ

อนงค์ แสนสุวรรณ (2555) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง การบริหารงานจัดการใดๆ ที่องค์กรได้ใช้ทรัพยากรซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่องค์กรได้ตั้งเป้าหมายไว้ โดยมีการวางแผน การจัดองค์การ การจูงใจ การควบคุม และการกระทำที่ทำให้เกิดการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างมีระบบแบบแผน

ธีรวุฒิ ปิงยศ (2556) ให้ความหมายของการจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานกับคน โดยอาศัยคนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

สรูป การจัดการ หมายถึง การจัดการงานภายในองค์กร โดยใช้ทรัพยากรที่องค์กรมีอยู่ อันได้แก่ ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ เงินทุน งบประมาณ และการจัดการทั่วไป เพื่อให้้องค์กรสามารถขับเคลื่อนไปได้

กระบวนการจัดการ

กฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) แบ่งขั้นตอนการจัดการออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน เป็นสิ่งที่องค์กรต้องการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การวางแผนเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคตซึ่งทำได้โดยการให้บรรลุเป้าหมาย ผลลัพธ์ที่ต้องการ การวางแผนจึงต้องอาศัยการกำหนดกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าพื้นฐานของการจัดการโดยทั่วไปเป็นงานของผู้บริหาร การวางแผนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการปฏิบัติตามกลยุทธ์ให้ประสบความสำเร็จและการประเมินกลยุทธ์ เพราะว่าการจัดการองค์กร การจูงใจ การจัดบุคคลเข้าทำงาน และกิจกรรมควบคุม ขึ้นกับการวางแผน กระบวนการวางแผนจะต้องประกอบด้วยผู้บริหารและพนักงานภายในองค์กร

2. การจัดการองค์กร จุดมุ่งหมายของการจัดการองค์กรคือ การใช้ความพยายามทุกกรณี โดยการกำหนดงานและความสำคัญของอำนาจหน้าที่

3. การนำหรือการสั่งการ เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อจูงใจพนักงานให้ปฏิบัติงานและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ระบุไว้ หรือเป็นกระบวนการจัดการให้สมาชิกในองค์กรทำงานร่วมกันได้ด้วยวิธีการต่างๆ

4. การควบคุม ถือว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบ หรือติดตามผลและประเมินการปฏิบัติงานในกิจกรรมต่างๆ ของพนักงาน เพื่อรักษาให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางสู่เป้าหมายอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์หลักขององค์กรในเวลาที่กำหนดไว้

Lither Gulick (อ้างถึงในอนงค์ แสนสุวรรณ, 2555) แบ่งขั้นตอนการจัดการออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน หมายถึง การกำหนดเป้าหมายขององค์กรว่าควรทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อะไร และจะดำเนินการอย่างไร
2. การจัดองค์กร หมายถึง การจัดตั้งโครงสร้างอำนาจอย่างเป็นทางการภายในองค์การเพื่อประสานงานหน่วยงานย่อยต่างๆ ให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การได้
3. การบรรจุ หมายถึง หน้าที่ด้านบริหารงานบุคคล เพื่อฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ และจัดเตรียมบรรยากาศในการทำงานที่ดีไว้
4. การสั่งการ หมายถึง การที่หัวหน้าฝ่ายบริหารมีหน้าที่ต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา โดยพยายามนำเอาการตัดสินใจดังกล่าวมาเปลี่ยนเป็นคำสั่งและคำแนะนำ นอกจากนี้ ยังหมายถึง การที่หัวหน้าฝ่ายบริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำขององค์การ
5. การประสานงาน หมายถึง หน้าที่สำคัญต่างๆ ในการประสานส่วนต่างๆ ของงานให้เข้าด้วยกันอย่างดี
6. การรายงาน หมายถึง การรายงานความเคลื่อนไหวต่างๆ ในองค์การให้ทุกฝ่ายทราบ ทั้งนี้อาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น การวิจัยและการตรวจสอบ
7. การงบประมาณ หมายถึง หน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณในรูปของการวางแผนและการควบคุมด้านการเงินการบัญชี

การจัดการแบบมีส่วนร่วม

ความหมายของการจัดการแบบมีส่วนร่วม

ลิเคิร์ต (Likert, อ้างถึงใน ชาฤณี เหมือนโพธิ์ทอง, 2554) กล่าวถึง การจัดการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายและการตัดสินใจ กระทำโดยกลุ่มผู้บริหารมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเต็มที่ การติดต่อสื่อสารไม่เพียงแต่จากบนลงล่าง และจากข้างล่างขึ้นข้างบน แต่ยังมีการติดต่อสื่อสารตามแนวนอนระหว่างเพื่อนร่วมงานที่อยู่ในระดับเดียวกัน ในการจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหาร ไม่เพียงแต่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะพยายามให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความรู้สึกว่าพวกเขามีความสำคัญ ความเกี่ยวพันระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชาจะเป็นอย่างตรงไปตรงมา ภายในบรรยากาศของความเป็นมิตรภาพ

ยูคัล (Yukl, อ้างถึงใน ชาฤณี เหมือนโพธิ์ทอง, 2554) เสนอแนวคิดว่าการจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นลักษณะการบริหารที่ผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีอิสระในการทำงาน ตลอดจนมีสิทธิ์ในการเสนอความคิดเห็นเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาลักษณะดังกล่าว ย่อมเป็นแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจและมีผลปฏิบัติงานสูงขึ้น

สมยศ นาวิการ (อ้างถึงใน พจนารถ วาดกลิ่น, 2556) กล่าวว่า การจัดการแบบมีส่วนร่วมคือ กระบวนการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของบุคคลเป็นการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของผู้บริหารในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของแนวคิดการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารของผู้บริหาร ให้กับผู้บังคับบัญชาและเป็นการบริหารที่ผู้บังคับบัญชาต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์กร

พัฒนศักดิ์ กองสาร (2550) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การให้โอกาสประชาชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนของตน โดยได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตรวจสอบ ร่วมปฏิบัติ หรือร่วมตัดสินใจ และร่วมประเมินผลอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งหมดในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน ในสถานะที่เท่าเทียมกัน และด้วยความสมัครใจของทุกฝ่าย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามความต้องการของชุมชน

ทำนอง ภูเกิณิมพ์ (2551, ออนไลน์) กล่าวว่า การจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อและความเชื่อมั่นของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย โดยการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มี

ประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุทิศตนมากยิ่งขึ้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา

พัชรพร ทวยสงฆ์ (อ้างถึงใน รุสศิย์ คอหะ, 2556) ให้ความหมายของการจัดการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุม การปฏิบัติการในองค์การและการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรหรืออีกความหมายหนึ่งคือ กระบวนการทำงานเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่เป็นผลสำเร็จด้วยการใช้บุคคลและทรัพยากรต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุซึ่งเป้าหมายของความต้องการ

จิราณี สายสนั่น ณ อุทธยา (2556) กล่าวว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้บริหารใช้การจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ เพื่อการพัฒนาที่ปฏิบัติให้มีคุณภาพสูงขึ้น

สรุป การจัดการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จ โดยเป็นการแบ่งอำนาจจากผู้บริหารลงสู่ผู้ปฏิบัติงานให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเชิงสร้างสรรค์ การตัดสินใจ ตลอดจนร่วมรับผิดชอบในงานนั้นๆ

ความสำคัญของการจัดการแบบมีส่วนร่วม

สมยศ นาวิการ (อ้างถึงใน วรุณี ดวงจำปา, 2554) กล่าวถึง ความสำคัญของการจัดการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่า ถ้าบุคคลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางด้านการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง จะผูกพันกับการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องจากมีผลได้ผลเสียกับความสำเร็จของการเปลี่ยนแปลง

2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้บริหารกับสหภาพแรงงาน มีความราบรื่นมากขึ้น การใช้การมีส่วนร่วมทำให้มีการอภิปรายอย่างตรงไปตรงมา ความไม่พอใจได้รับการแก้ไข อัตราการร้องทุกข์จึงลดลง

3. ความผูกพันของบุคลากรต่อองค์การเพิ่มขึ้น เมื่อบุคลากรมีส่วนร่วมในกระบวนการสำคัญขององค์การ เช่น การตัดสินใจ จะทำให้รู้สึกผูกพันต่อองค์การมากขึ้น เนื่องจากตนเองและคำแนะนำถูกให้คุณค่าโดยองค์การ ดังนั้น จึงเป็นการตอบสนองความต้องการ ความเชื่อถือตนเอง และความสมหวังของชีวิต

4. ความไว้วางใจฝ่ายบริหารมีมากขึ้น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การทำให้รู้แรงจูงใจ และความต้องการของฝ่ายบริหาร ซึ่งทำให้บุคลากรไว้วางใจความตั้งใจของฝ่ายบริหาร และความรู้สึกไว้วางใจเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นอย่างหนึ่งของการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความง่ายมากขึ้น การที่ผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาผูกพันยอมรับการเปลี่ยนแปลง และไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น ทำให้การบริหารมีความง่ายขึ้น สามารถลดจำนวนผู้บริหารให้น้อยลงได้ เนื่องจากผู้ใต้บังคับบัญชา มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติมากขึ้น การควบคุมอย่างใกล้ชิดจึงลดน้อยลง

6. การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น การรวมความรู้ความสามารถของบุคคลหลายคนเข้าด้วยกันในการแก้ปัญหา จะนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีกว่าการตัดสินใจของผู้บริหารเพียงคนเดียว

7. การติดต่อสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบนดีขึ้น การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยให้องค์การมีสิ่งย้อนกลับจากพนักงานได้เป็นอย่างดี

8. การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยสร้างกลุ่มงานที่มีประสิทธิภาพและประสานงานระหว่างกันดีขึ้น

สุนทร โคตรบรรเทา (2551) กล่าวว่า การจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นการสานต่อหรือต่อยอดรูปแบบการบริหารแบบราชการที่มีความเข้มงวดมากเกินไป และความไม่ถือเป็นเรื่องส่วนตัวกระตุ้นให้เกิดรูปแบบการบริหารโดยการมีส่วนร่วมทฤษฎีใหม่ๆ ขององค์การเหล่านี้ เน้นความสำคัญของขวัญในการทำงาน และความพึงพอใจในการทำงานของผู้ทำงานมากขึ้น การจัดการแบบการมีส่วนร่วมเน้นความสำคัญในการจูงใจผู้ทำงานและการสร้างองค์การไปสู่เป้าหมายนั้น องค์การจึงถูกสร้างขึ้นมาสอดคล้องความต้องการของผู้ทำงาน ซึ่งในทางกลับกัน จะส่งผลให้ผลผลิตของผู้ปฏิบัติงานสูงขึ้น

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2551) กล่าวว่า การทำงานในองค์การจะไม่สามารถประสบความสำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายได้ ถ้าปราศจากการร่วมมือร่วมใจของบุคลากรทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมและประสานงานกันอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อมุ่งประโยชน์ให้แก่องค์การ เพราะในความเป็นจริง องค์การส่วนมากมักประกอบด้วยบุคลากรที่มีความหลากหลายและแตกต่างเป็นจำนวนมากและความแตกต่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลในองค์การอย่างชัดเจน

รูปแบบการจัดการแบบมีส่วนร่วม

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1968 อ้างถึงใน สุริย์รัตน์ แสงโสด, 2557) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบไปด้วย 3 ขั้น ได้แก่ เริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบไปด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินงานกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ปัจจัยการจัดการแบบมีส่วนร่วม

อาร์กิริส (Argyris, อ้างถึงใน ณัฐวดี ทรัพย์ธนาศิริ, 2558) กล่าวว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ แรงจูงใจและภาวะผู้นำ แรงจูงใจเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ส่วนภาวะผู้นำมีผลต่อการมีส่วนร่วมของบุคคลในองค์การในทิศทางของกระบวนการตัดสินใจ เพราะการมีแรงจูงใจในการทำงาน หรือมีส่วนร่วมในการทำงานใดๆ หากกระบวนการตัดสินใจไม่เป็นผลแล้ว จะส่งผลต่อการไม่บรรลุความสำเร็จได้

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, อ้างถึงใน จำเนียร โกมลวานิช, 2553) กล่าวว่า ปัจจัยสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ อายุและเพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ พื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน

โอคเลย์ (Oakley, อ้างถึงใน บุญทวรรณ วิงวอน และคณะ, 2555) ได้ระบุว่า การที่สมาชิกกลุ่มจะเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนขึ้นอยู่กับ 4 ปัจจัย ได้แก่ การร่วมคิดและตัดสินใจ การร่วมเสียสละในการพัฒนาและลงมือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม การร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และการร่วมประเมินผลโครงการ

ลอว์เลอร์ (Lawler, อ้างถึงใน จิราณี สายสนั่น ณ อุทยา, 2556) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ

1. การใช้อำนาจที่เหมาะสม หมายถึง รูปแบบของการใช้อำนาจในการสั่งการหรือตัดสินใจ ซึ่งจะใช้รูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะองค์การหรือลักษณะงานที่ทำเป็นสำคัญ
2. การให้ข้อมูลข่าวสารที่ทั่วถึง เนื่องจากข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งสำคัญในองค์การที่จะประสบความสำเร็จ เพราะความสำเร็จนั้น จะต้องเกิดจากการร่วมมือและประสานกันทำงานซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลสืบเนื่องจากการที่บุคลากรได้รับข่าวสารข้อมูลที่ตรงกัน จึงทำให้สามารถปฏิบัติงานไปในทิศทางเดียวกันได้

3. การให้รางวัลเป็นแรงจูงใจที่กระตุ้นให้บุคลากรปรารถนาที่จะเข้ามามี ส่วนร่วมมากขึ้น

4. การที่บุคคลากรมีความรู้ ความสามารถในการในสิ่งที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม เพราะหากบุคคลากรขาดความรู้และทักษะแล้ว โอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมก็จะน้อยลง

Bernard (1958 อ้างถึงใน สิรินทิพย์ สิทธิศักดิ์, 2554) กล่าวถึง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ซึ่งได้แก่ลักษณะส่วนบุคคลต่างๆ คือ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคม อาชีพ การศึกษา ถิ่นที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น ปัจจัยอื่นๆ เช่น การอาศัยอยู่ในเมืองหรือชนเมือง จำนวนสมาชิกในครอบครัว และลักษณะครอบครัว ค่านิยมและทัศนคติ

ไทยทัศน์ ธรรมเนียมต้น (2550 อ้างถึงใน สิรินทิพย์ สิทธิศักดิ์, 2554) สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพ การมีตำแหน่งหรือการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม รวมทั้งความรู้ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การสร้างกลไกของรัฐที่เอื้อและสนับสนุนการเข้ามามีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

สุธี วรประดิษฐ์ (อ้างถึงใน วรุณี ดวงจำปา, 2554) สรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ปัจจัย ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่างๆ
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความดีในการรับรู้ข่าวสารและแหล่งที่มาของข่าวสาร

พัชรพร ทวยสงฆ์ (อ้างถึงใน วรุณี ดวงจำปา, 2554) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่สำคัญที่สุด คือ แรงจูงใจและภาวะผู้นำของบุคคล

ประยูร ศรีประสาธน์ (อ้างถึงใน วรุณี ดวงจำปา, 2554) กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

จิระชัย ไกรกังวาร (อ้างถึงใน นารี เทพสุภรณ์กุล, 2550) แยกปัจจัยออกเป็น 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยทางด้านส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งทางสังคม ระดับของครอบครัว ความสัมพันธ์หรือระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน

2. ปัจจัยทางด้านสังคมเศรษฐกิจ ได้แก่ ลักษณะอาชีพ รายได้ฐานะของครอบครัว ความคาดหวังรายได้ที่เพิ่มขึ้น ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพในชุมชน ทรัพยากรในชุมชน ความสามารถพิเศษหรืออาชีพเสริมในชุมชน

3. ปัจจัยทางด้านสังคมวิทยาและจิตวิทยา ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่อ ความศรัทธา ความเกรงใจต่อบุคคล ความคาดหวังต่อประโยชน์ที่จะได้รับ การใช้อำนาจบังคับ ระเบียบข้อบังคับ กฎหมาย วิธีการติดต่อสื่อสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจของบุคคลในระดับต่างๆ และลักษณะทางสังคมของชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม

นเรศ เชื้อสุวรรณ และคณะ (2551) ศึกษาเรื่องการเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและป่าต้นน้ำ : กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำมูล พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 7 ปัจจัย คือ ความตระหนักของสมาชิกชุมชน ความใส่ใจของชุมชนต่อกิจกรรมที่จัดขึ้น ความเข้มแข็งของชุมชน ความสามารถของผู้นำ คุณธรรมของผู้นำ การให้คุณค่าทางสังคมและการได้รับการสนับสนุนและยอมรับจากหน่วยงานภายนอก

วันดี บุญเสนาะ (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองของจังหวัดสระแก้ว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ ความพร้อมของประชาชน การสนใจ สิ่งจูงใจ ผู้นำ และความผูกพันกับชุมชน

อันนา อ่อนมาก (2553) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน : ธุรกิจผลิตภัณฑ์เปลือกกาก้าบดแพง อำเภอโกสัมพินัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนมีจำนวน 4 ปัจจัย คือ ภาวะผู้นำ นโยบายรัฐบาล สื่อมวลชนและระดับการศึกษา

ชุติมา ตันนาราง และคณะ (2554) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการมูลฝอยชุมชนในเขตเทศบาลนครสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ สถานภาพในครัวเรือน ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อเดือน จำนวนปีที่อยู่อาศัย ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมูลฝอย ทักษะคิดและความยินดีเข้าร่วมในการจัดการมูลฝอยชุมชน

บุญจง ชาวสิทธิวงษ์ (2554) ศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยชุมชนในเขตยานนาวา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอย ได้แก่ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ความรู้ ทักษะ ทักษะ ความยินดีมีส่วนร่วมและบริบทของชุมชน

พุลสวัสดิ์ นาทองคำ (2556) ศึกษารูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ มีจำนวน 5 ตัวแปร คือ ปัจจัยด้านการบริหารการเงิน ปัจจัยด้านการบริหารการผลิต ปัจจัยด้านการบริหารการตลาด ปัจจัยด้านผู้นำ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก

จักรพันธ์ กิตตินรรัตน์ และจุฑาทิพย์ พหลภักย์ (2557) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์การเกษตรในเขตพื้นที่ภาคกลาง พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ การมีตำแหน่งและหน้าที่ในสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสารจากสหกรณ์ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ พื้นที่การผลิต ปริมาณธุรกิจที่ทำร่วมกับสหกรณ์ เงินปันผลหรือเงินเฉลี่ยคืนและปัจจัยทางด้านจิตวิทยา ได้แก่ ทักษะ ทักษะ ความรู้และความเข้าใจในหลักการ และวิธีดำเนินธุรกิจของสหกรณ์มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกกับสหกรณ์ แต่อายุและจำนวนปีการศึกษา พบว่า ไม่มีผลโดยตรงแต่มีผลโดยอ้อมต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกกับสหกรณ์ผ่านทักษะและความรู้ ความเข้าใจในการสหกรณ์

สุริย์รัตน์ แสงโสด (2557) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุนสวัสดิการชุมชนร่วมสามัคคีต้นขาบ ตำบลท่าเสา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รายได้ต่อเดือน ช่องทางการรับรู้ข่าวสาร ความพร้อมของกองทุนสวัสดิการชุมชน การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกกองทุน ระเบียบข้อบังคับของกองทุนสวัสดิการชุมชน และการสนับสนุนและส่งเสริมจากภาครัฐ มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินกองทุนสวัสดิการชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กัญญ์ณัฐ ธารีบุญ (2558) ศึกษาการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนระดับปฐมวัย พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย 9 องค์ประกอบ โดยเรียงจากมากไปน้อยดังนี้ คือ ความผูกพันต่อองค์กร การพัฒนาทีมงาน การกระจายอำนาจ ความไว้วางใจกัน การให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การตัดสินใจร่วมกัน การร่วมกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ความเป็นอิสระในการบริหารองค์กรและเข้าใจธรรมชาติขององค์กร

ด้านรูปแบบการจัดการ

1. ด้านการผลิต งานวิจัยของนพ. กบคำ (2550) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านชะวัน ตำบลหัวทุ่ง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ พบว่า ในเรื่องของการผลิตและการตรวจสอบคุณภาพนั้น มีการตรวจสอบคุณภาพผ้าทออย่างสม่ำเสมอ เช่นเดียวกับงานวิจัยของธนพร กิตติพงศ์พิทยา (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา : บ้านห้วยเกียนเหนือ ตำบลบ้านด้า อำเภอยะยา จังหวัดยะลา พบว่า ทางกลุ่มจะต้องมีการตรวจสอบคุณภาพของสินค้าก่อนที่จะส่งมอบให้กับลูกค้า นอกจากนี้ สุพรรณิ ขอดเผือ (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิสาหกิจจะผลิตรวมกันเป็นกลุ่ม และใช้แรงงานตนเอง ส่วนงานวิจัยของ กฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) ศึกษาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง พบว่า การกำหนดการควบคุมดูแลรักษาเครื่องจักรและอุปกรณ์การผลิต การจัดทำแบบบันทึกการตรวจรับขวดและถังจากผู้ส่งน้ำ ตลอดจนแบบบันทึกการส่งมอบน้ำแก่ผู้ส่งน้ำ เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการผลิต

2. ด้านการตลาด งานวิจัยของธนพร กิตติพงศ์พิทยา (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา : บ้านห้วยเกียนเหนือ ตำบลบ้านด้า อำเภอยะยา จังหวัดยะลา พบว่า ได้คำนึงถึงส่วนประสมทางการตลาด ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ราคาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ส่วนช่องทางการจัดจำหน่าย ได้แบ่งเป็น 4 ช่องทาง ทางด้านการส่งเสริมการตลาด ใช้วิธีการรักษาลูกค้าเก่า ได้แก่ การให้ส่วนลดแก่ลูกค้า และวิธีการหาลูกค้าใหม่ ได้แก่ การประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานและสุพรรณิ ขอดเผือ (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิสาหกิจชุมชนมีการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์รวมกันเป็นกลุ่ม โดยมีช่องทางการจัดจำหน่ายให้พ่อค้าคนกลาง รวมทั้งมีการพัฒนาสินค้าที่ขายตรงกับความต้องการของลูกค้าและมีการรวบรวมติดตามข้อมูลตามความต้องการของลูกค้าและตลาดอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ในงานวิจัยของกฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) ที่ศึกษาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้มีการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดโดยใช้หลักบริหารการตลาด มาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ กลยุทธ์ด้านราคา กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่ายและกลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการขาย

3. ด้านการเงินและบัญชี งานวิจัยของนพ. กบคำ (2550) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเซตวัน ตำบลหัวทุ่ง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ พบว่า การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และการระดมทุนของสมาชิก เงินที่ได้จากการระดมหุ้น และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐจะนำไปใช้ในกลุ่ม โดยมีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ที่สามารถตรวจสอบได้ และมีการปันผลกำไรให้แก่สมาชิก มีการสร้างความร่วมมือในลักษณะที่เป็นกลุ่มเครือข่ายในด้านการให้ความรู้และความช่วยเหลือชุมชน และงานวิจัยของธนพร กิตติพงศ์พิทยา (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา : บ้านห้วยเคียนเหนือ ตำบลบ้านด้า อำเภอพะเยา จังหวัดพะเยา ได้ให้เหรียญเป็นผู้นำที่มีหน้าที่ในการเบิกถอนจากธนาคารซึ่งแตกต่างกับงานวิจัยของสุพรรณิ ขอดเผื่อ (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วิสาหกิจไม่มีแนวทางในการบริหารจัดการการเงินทุน ไม่มีการออม การจดบันทึกการบัญชี และไม่มีการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินและข้อมูลอื่นๆ แก่สมาชิก ในส่วนงานวิจัยของกฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) ที่ศึกษาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเงินและบัญชี โดยได้ดำเนินการปรับปรุงแนวทางการออกแบบเอกสารการบันทึกบัญชี การส่งมอบเอกสารและวิธีการบันทึกบัญชี

4. ด้านการมีส่วนร่วม งานวิจัยของธนพร กิตติพงศ์พิทยา (2551) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มจักสานผักตบชวา กรณีศึกษา : บ้านห้วยเคียนเหนือ ตำบลบ้านด้า อำเภอพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า การดำเนินงานของกลุ่มฯ มีการจัดโครงสร้างการบริหาร ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และคณะกรรมการ ส่วนงานวิจัยของสุพรรณิ ขอดเผื่อ (2551) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรวิสาหกิจชุมชนมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว แก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพ และงานวิจัยของสุกัญญา ดวงอุปมา (2557) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการจัดการที่ดีของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า วิสาหกิจชุมชนประสบผลสำเร็จและสามารถยืนหยัดต่อไปได้ จำเป็นจะต้องให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเครือข่ายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างความเข้มแข็งตลอดจนการพัฒนาภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้งานวิจัยของกฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) ที่ศึกษาการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตำบลบ้านสา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง พบว่า แนวทางการสร้างส่วนร่วมของชุมชน

ได้แก่ การทำประชาพิจารณ์ การคืนข้อมูลสู่ชุมชน การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยจัดทำแผนที่รอบในและแผนที่รอบนอก

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

	ลำดับที่																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
ข้อเสนอแนะ จากคณะกรรมการ การมีส่วนร่วม	โทสน และ อัสสอห์ฟี (Cohen & Upchurch, 1977 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2553)	สุวิ วารสาร (2553, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	พัชรพร ทวยสงฆ์ (2551, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	ประยูร ศรีประสาร (2542, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	จิระชัย ไพโรจน์ (2544, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2550)	โกลด์ (Oakley, 1984 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2555)	ลอว์เลอร์ (Lawler, 1986 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2556)	อาร์กิส (Argyris, 1957 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2558)	Bernard (1958 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	โทมัส ทอมสัน (2550 อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	นเรศ เชื้อสุวรรณ (2551, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2551)	สุวิ วารสาร (2554, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	จักรพันธ์ กิตติรัตน์ และ จุฑาทิพย์ พจนานนท์ (2557)	สุวิ วารสาร (2557, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2557)	กัญญา ทริวิชัย (2558, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2558)	บุญ จาวลี (2554, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2554)	สุวิ วารสาร (2557, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2557)	วัน วิเศษ (2551, อ้างถึงใน งานวิจัย ของคณะ โกลบอล 2551)
4. การได้รับข้อมูล ข่าวสาร		/		/		/	/			/	/		/		/		/	/
5. แรงจูงใจ การแบ่งปัน ผลประโยชน์			/		/	/	/	/			/		/		/		/	/
6. การระดม ทุน			/					/			/				/		/	/
7. การมีส่วนร่วม และตัดสินใจ					/	/	/				/				/		/	/
8. การมีส่วนร่วม การดำเนินงาน					/	/	/				/				/		/	/
9. การมีส่วนร่วม ประเมินผล					/	/	/				/				/		/	/
10. การใช้ อำนาจที่ เหมาะสม					/	/	/				/				/		/	/

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในข้างต้น จะเห็นว่าในการจัดการวิสาหกิจชุมชนนั้น งานวิจัยของนพ. กบคำ (2550) ให้ความสำคัญกับการจัดการด้านการเงินและการบัญชี ในขณะที่ กฤตภาส เสมอพิทักษ์ และคณะ (2554) ให้ความสำคัญกับการจัดการด้านการผลิต การตลาด และการมีส่วนร่วมของชุมชนก็เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ ขอดเผื่อ (2551) ที่ระบุว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนได้แก่ ปัจจัยทางด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการเงิน

ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาหารูปแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่มทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการเงินการบัญชี และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและในส่วน of ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้น ผู้วิจัยได้เลือกประเด็นเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม การได้รับข้อมูลข่าวสาร แรงจูงใจ ภาวะผู้นำ โดยคัดเลือกปัจจัยเหล่านี้จากงานวิจัยของ นเรศ เชื้อสุวรรณและคณะ (2551) วันดี บุญเสนาะ (2551) อੰณา อ่อนมาก (2553) ชุติมา ตันนารางและคณะ (2554) บุญจง ชาวสิทธิวงษ์ (2554) จักรพันธ์ กิตตินรรัตน์และจุฑาทิพย์ พหลภาคย์ (2557) สุกัญญา ดวงอุปมา (2557) สุริย์รัตน์ แสงโสด (2557) และกัญญ์วัญญ์ ธารีบุญ (2558) ซึ่งรูปแบบการจัดการและปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะมีผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

1. ลักษณะส่วนบุคคล
2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ
3. ลักษณะทางสังคม
4. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
5. แรงจูงใจ
6. ภาวะผู้นำ

ปัจจัยด้านรูปแบบการจัดการ

1. ด้านการผลิต
2. ด้านการตลาด
3. ด้านการเงินและการบัญชี
4. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสำเร็จของการจัดการแบบมีส่วนร่วม
ในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตน้ำดื่ม